

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ У КАНАДІ

50

Відділ: Визначні Педагоги

Ч. 1

Д-р ВАСИЛЬ ЛУЦІВ

ПЕДАГОГІЧНА ПРАЦЯ Д-РА ІВАНА ФРАНКА

Торонто 1956

ОБ'ЄДНАННЯ УКРАЇНСЬКИХ ПЕДАГОГІВ У КАНАДІ

Відділ: Визначні Педагоги

Ч. 1

Д-р ВАСИЛЬ ЛУЦІВ

ПЕДАГОГІЧНА ПРАЦЯ Д-РА ІВАНА ФРАНКА

Канадське Товариство Приятелів України
Торонто - Канада

Канадсько-Український Бібліотечний Центр

Торонто 1956

UKRAINIAN TEACHERS' ASS. OF CANADA

Section: Great Teachers

№ 1.

Wasył Luciw, Ph.D.

**PEDAGOGICAL ACTIVITIES OF
Dr. IVAN FRANKO**

Toronto, 1956

1. СТАН ШКІЛЬНИЦТВА

Д-р Іван Франко соборник, але жив і діяв на західньо-українських землях і тому проаналізуємо “галицьке” довкілля, а особливо тодішній стан шкільництва.

Історія каже нам, що західньо-українські землі прилучено до австрійської монархії в 1772 р. Під володінням ліберального австрійського уряду відкрито в 1774 р. духовну семінарію у Відні т. зв. “Барбареум”, опісля (1773 р.) у Львові, а в 1784 р. тут же, створено університет і академічну гімназію. Викладовою мала бути мова українська, та її виперла латина і польщина.

Львівський університет перенесено в 1805 р. до Кракова і щойно по двадцяти роках знову відновлено його в столиці Галицької Землі.

Року 1817-го на галицькому митрополичому престолі сів заслужений владика Михайло Левицький, а рідношкільним референтом призначив він крилошанина о. І. Могильницького. О. Могильницький здобув те, що цісарським рішенням з 1818 р. постановлено ввести в українських школах нашу викладову мову. Звичайно великого практичного значення оте рі-

шення не мало, бо польська мова далі панувала несподільно між інтелігенцією, тож перший виступ народною мовою (1834 р.) о. Маркіяна Шашкевича був небуденною подією.

В народніх школах навчано дівтуру з церковних книжок, а писано кирилицею.

“Весна Народів” (1848 р.) голосною луною прогула на західньо-українських землях. У Льва-Городі створено Головну Руську Раду, котра вислала цісареві Фердинандові відповідну петицію. На це прийшло цісарське рішення: “що в усіх народніх школах у громадах з чисто, або переважно українським населенням буде наука подавана українською мовою; що на львівському університеті буде заснована катедра української мови й літератури, щоб молодь могла основно вчитися рідної мови.”¹⁾

І знову українцям не довелося скористати із цього дозволу. Професор львівського університету Яків Головацький попсував усю справу, переходячи в москвофільський табір та складаючи заяву, що галицька мова в’яже нарід із шістдесятма мільйонами росіян. Відень налякався цієї заяви Головацького, роздмуханої поляками, і на пропозицію намісника Голуховського вислав чеха Їречка, щоб увів для нас латинку. Ці намагання стрінулися з гострим спротивом і тому Їречек хотів реформувати кирилицю для відміни від мос-

ковського правопису та й ця справа не мала успіху.

Тому, що не далось зрушити рідношкільної справи урядово, треба було почати приватну ініціативу. Велику ролю відіграла в тому ділі заснована 1868 р. "Просвіта". **Це товариство видало біля 800 освітніх книжок у кількості більше як чотири мільйони примірників і відкрило кілька фахових шкіл.²⁾ Ще більш заслужилося товариство "Рідна Школа" засноване 1881 р., розбудовуючи і провадячи українське приватне шкільництво та бурси для молоді.**

Академічна молодь скликала в 1899 р. велике віче, домагаючися від уряду повного українського університету у Львові. Такі віча відбувалися щороку, та поляки цупко схопили університет у свої руки і не випускали впливів. Ця боротьба вкінці набрала таких гострих форм, що року 1910-го убито українського студента Адама Коцка. Опанувати ж львівський університет українцям так і не вдалося.³⁾

Зо сказаного бачимо, що поляки зуміли захопити в свої руки шкільництво на українських землях і намагалися польонізувати наш нарід. Австрійський цісарський уряд підлягав польським впливам і теж нічого конкретного не робив, тимбільше, що **"Шкільна Краєва**

ним сумлінням. Педагогічний у деталях цей метод був чудово відповідний власне до розбуркання грубоскірої, лінивої та байдужої рутенської натури.”)

Боротьба народовців зі “святоюрцями” в галузі літератури і шкільництва велася від 1860 р. Поляки стояли осторонь, затираючи з радості руки або час від часу оголошували платонічні визнання в сторону українофілів і на тім кінчилося.⁸⁾

Австрійський уряд не визнавався на тих справах, або дивився збоку. Правда, вже від 1848-го року всі партії в нас кричать про потребу народньої освіти, а хоч їм ніхто ніколи не заборонив забиратися до неї, то прецінь видимо, що до освіти мусіла забратися аж польська Рада Шкільна, — Ми бачимо, як **галицькі народовці кричать уже віддавна про самостійність української мови, а й досі для затвердження тої самостійності не видали ні словаря, ні граматики, а, говорячи про свою бесіду, покликаються тільки на німців, москалів, чехів та поляків.”)**

Франко обсервував і відмічав усі нездорові прояви на наших землях. В одній статті каже: “Досить буде згадати хоч би про безперервне підвищування плати в учбових закладах, що в поєднанні з запровадженням шкільних мундурів і подорожчанням продуктів живності та мешкань уже тепер **майже за-**

криває доступ селянським дітям до середньої і вищої освіти.”¹⁰⁾

Про погану інтелігенцію у нього теж знайдемо терике слово. У розвідці “Темне царство” він пише: “...вони давно вже забули про те, що “може батько останню корову жидам продав, поки вивчив московської (чи німецької - - дод. Автором) мови”, — забули, чий вони діти і чий хліб їх годував і годує, забули, що вони не більше як дрібні коліщата в машині, що вони “рабів раби”. Все забулося, скоро їм вільні руки — драти останнє добро з бідного народу.”¹¹⁾

Знову ж чесному інтелігентові трудно жити:

**“Чи ти вчитель, чи фаховець,
Чи урядник, промисловець,
Будь ти здібний, пильний дуже, —
Без протекції, мій друже,
За весь труд свій маєш пшик.”¹²⁾**

Інша річ, що були й добрі працівники на пародній ниві. В оповіданні “Батьківщина” письменник каже: “...громада досить задоволена з нього, бо вчить “дітваків” пильно, не б’є в школі, та й із людьми людяний: у всьому порадить і не одного й грішми поратує, хоч сам живе бідно.”¹³⁾ Звичайно, що в подяку за пильну працю, як сказано в цьому оповіданні: “Від того часу, як ми бачилися, — осьмі мої переносини.”¹⁴⁾

Тип доброго вчителя змальований Франком у драмі “Учитель”. Омеляна, ідейного сільського вчителя, перекидають з місця на місце. Крім переслідувань з боку Шкільної Ради клопіт із темними бойками, котрі не хочуть посилати дітей у школу. Головний інтригант селян проти вчителя є місцевий коршмар Вольф — голова злодійської шайки. Самовіддана праця і посвята приносять вкінці плоди. Селяни оцінили і полюбили Омеляна, котрий щиро визнає: “Браття мої! Діти! І най же мені тепер хто скаже, що наш нарід невдячний! Що не варто для нього працювати і навіть життя своє для його добра віддати.”¹⁵⁾

Нарід теж починає розуміти справу: “Давайте нам гімназію, ми вже людову школу пройшли!” — говорив один селянин на вічу в Коломиї, а підчас промови якогось неfortunного бесідника на вічу у Львові, один селянин сказав: “Що він нам азбуку товче? Нам треба правдивої науки!”¹⁶⁾

Але щож, інтелігенція не мала зрозуміння. Ось, що пише про їхню філантропію Іван Франко:

“Числили дохід другий день,
Він досить був великий:
Буфетник ринських п'ядесять,
І п'ядесять музики.
Блаватні купці пару сот,

Зі сто кравець французький,
На бурсу для дівчат, мабуть,
Лишилося дві шустки.”¹⁷⁾

Не краще від філантропії поставлене діло з народною освітою: “Верховодяча у нас горстка людей захопила попри другі привілеї також образование нашого народу у свої руки. Школа, по думці тих верховодців, не має на цілі образовати, просвіщати, а тільки винародовлювати наш народ.”¹⁸⁾

Методи навчання і типи педагогів були здебільша жалюгідні. Знову, наведемо приклади з Франкових праць: “...ми, особливо ті, що мали бистріше око і не дримали в часі науки, мали нераз нагоду переконатися, що о. Телесницький навіть для сього низенького ступня (третья нормальна кляса) розпоряджав замалим засобом знання.”¹⁹⁾ Хоч і з якою огидою це робимо, все ж наведемо ще цитат з цього ж оповідання: “Відтепер о. Телесницький уже не нудився, не жовк та не нидів під час шкільних годин. Він мав пишну забаву, що, очевидно, додавала йому гумору, апетиту й здоров’я. Він входив в клясу, мов приборкувач диких звірів у клітку, і гуляв поміж нами, як необмежений пан наших тіл і душ. Та вдсятеро чуткіше гуляла його тростинка.”²⁰⁾

Іван Франко все те бачив, відмічав і приготувався до боротьби.

3. БОРОТЬБА ЗА КАТЕДРУ

Годі сьогодні знайти донебудь матеріали про педагогічну працю д-ра Івана Франка. У його творах згадано про статтю І. Ющишина п. н. "Іван Франко як педагог". Вона була друкована в педагогічному журналі "Учитель" чч. I і II, Львів 1913 р. Чи були ще якісь статті на дану тему, нам невідомо. Доведеться розробити дану тематику за власним взірцем. Зачнемо від дитячих літ, слідкуючи за проблисками майбутнього геніяльного працівника на громадській ниві і визначного педагога. Оті проблиски подибуємо в автобіографічному оповіданні "Малий Мирон". Оповідається тут про його велику любов до природи, роздумування над величиною і кругооборотом сонця, ляк перед відбиткою блакиті в потічку, над зміслом зору і слуху... Одним словом у нього: "Все змаленьку не так як у людей хід і обличчя її волосся і слова й учинки."²¹) — Хіба ж то не він малою дитиною ішов до тих стовпів залізних, що небо підпирають?...²²)

У шкільному віці теж не інакше. "А баба галамага" — цебто доволі оригінальний, але який же примітивний метод навчання тогочасних учителів не імпонує "Грицеві"-Фран-

кові. “Чи причина в його непонятливості, чи, в кепськiм навчанню професора, цього не знати; то тільки певно, що крім Гриця таких “туманів вісімнадцятих” між тогорічними школярями було 18 на 30...”²³⁾

Вже в шкільній лавці Франко пізнавав як не слід навчати дiтвору. В оповiданнях “Оловець”, “Шен Шрайбен” чи “Борис Граб” письменник наводить немало негативних прикладiв. Значить на протязі свого навчання в народній і середній школі він мав змогу добре збагнути застарілі та непедагогічні методи навчання більшості учительства, і з тим більшим критицизмом, ба, любов’ю оцінити добрих новочасних педагогів...

Зрозуміло, що Франко намагався бути отим кращим, найліпшим. Правду кажучи, Господь дав йому оцей надзвичайний педагогічний талант, про що свiдчать численні спомини його друзів і учеників. Ось деякі цитати: “Він радо горнув коло себе старших учеників гімназійних і студентів університету, які бачили в нім свого вчителя-провiдника і радо горнулись до него.”²⁴⁾ --- “На одній прогульці в Кривчицькому лісі тов. Іван Мох попросив його, щоб нам пояснив, що таке позитивiзм, про який ми гімназіясти не знали нічого. Франко радо вволив його прохання і, опершись об дерево, вияснив нам, як умів, важку філософічну систему.”²⁵⁾

Др. І. Куровець розказує таке: “Розпізнавши кожного зі своїх учнів, він давав відповідні теми після прочитаної лектури й просив їх опрацьовувати. Розпізнавши хист ученика, захоплював його до писання наукових розвідок. Як приклад подам наукову розвідку з астрономії Володимира Наумовича мого товариша, надруковану в дрібній Літературно-Науковій Бібліотеці Видавничої Спілки п. з. “Величина і будова звіздяного світа?” Мушу додати, що ту строго наукову розвідку написав ученик VII кл. гімн.”²⁶⁾

Як каже цей сам автор: “Франко був душею всього руху. Він приготував собі нові кадри через своїх довірених учеників, через яких поширював лектуру книжок із української літератури.”²⁷⁾

Др. Куровець каже далше: “Мушу зазначити деякі речі, які висвітлюють Франка як народного вчителя і тут відмічає його любов до природи, нахил до мандрівництва в часі ферій, студії над фолкльором і статистичним матеріалом і т. д.”²⁸⁾ — Про це саме розказує і син Франка — Тарас: “. . . побіч риболовства тато з молоду займався туристикою, причому з краєзнавством.”²⁹⁾

Священик О. Волянський каже, що: “Взагалі Франко умів вести товариську розмову та надати їй такий напрям, що не тільки бавила, але й учила, а своїм інтересним викладом зацікав-

лював навіть найбільше на все байдужих людей.”³⁰) — В іншому місці цей сам панотець пише: “Пригадую собі, як Франко, присутній при якійсь полемічній дебаті про віру, не забрав зовсім слова, а коли полеміка заходила до точки кипіння, тоді сказав: **Лишім ми віру нашому народові, бо то є ще один амальгам, який його держить!** І цим способом перервав дискусію в найгарячішій її точці.”³¹)

Др. Кирило Студинський теж стверджує, що: “Його учеником варто зістати. Він направляє молодь на дорогу правди, кличучи до неї: **Працюй безнастанно, трудись, — це для добра України!**”³²) — Далше він каже: “Я передумував не раз в життю, помічання Франка, кинені наборзі, протягом короткої розмови та примінювався до них, коли забирався до літературної чи наукової праці. В такий спосіб був Іван Франко одним з перших моїх учителів, до котрого я йшов з повним довірям.”³³)

Др. Іван Франко вчив і виховував не з обов'язку, але з любови, з посвяти. Проф. Богдан Лепкий змальовує ось яку картину: “Франко сидів на кріслі коло канапки, обтулював дитину і присипляв її якоюсь казкою, мабуть одною з тих, що склалися на збірку: “Коли ще зв іірговорили.” Не знаю чому, але образ цей був для мене якоюсь дивною несподіванкою. Такої батьківської ніжности по суворім і поважнім Франку я тоді не сподівався.”³⁴) Про

такі і їм подібні моменти широко оповідає дочка поета — Анна у своїх детальних споминах, друкованих від 8-го вересня ц. р. аж по сьогодні в часописі “Гомін України”. — Як каже вона: **“Тато ставився до нас дівтори лагідно і поблажливо. Він давав нам повну свободу і ми майже не знали жодної дисципліни. Тільки тоді, коли хтось із нас щось наброїв чи когось скривдив, тато вступався за покривженого”**.³⁵⁾ .т.”

Шкода, що не збереглося споминів про його навчання молодших шкільних товаришів, тобто про т. зв. “давання лекцій”. Знаємо, що такі “лекції” мав він у Львові, як теж їхав у Коломиїщину до Генік-Березовського, але його тут арештовано.

Згадуючи про свій арешт з 1877 р. письменник каже: “нас засуджено, — певне, не дуже суворо від шістьох тижнів до трьох місяців арешту, але цього було досить, щоб таких студентів філософії, як мене, раз на завжди вибити з життєвого шляху. Пропала для мене надія дістати посаду гімназійного вчителя, пропала марно ціль моїх університетських студій.”³⁶⁾

Все ж таки мрії про педагогічну працю Франко не кидав. Він закінчив 1891 р. літній семестер в Чернівцях, а в 1894 р. прожив два семестри у Відні, де під керівництвом проф.

Ягіча доповнив свої славістичні студії і в липні 1894 р. одержав диплом доктора філософії.³⁷⁾ — Як сам він каже: “. . . навіть на великий гнів деяких моїх і ближчих братів українців відважився здати з відзначенням докторат із славистики у Відні й габілітуватися на виклади української літератури на львівському університеті. Об’єднаній коаліції урядових сфер із інкамерованими українцями вдалося врятувати Україну (в оригіналі Русь) від такого нещастя, яким без сумніву були би сталися мої виклади. “Бійтеся Бога, як можна сього чоловіка пустити на університет! Подивіться тільки в якому сурдуді він ходить! Так укваліфікував мою кандидатуру брат українець — той самий, котрий, за свою патріотичну працю для добра Руси й Австрії, побирає шість чи сім платень. Очевидно перед таким аргументом моя кандидатура на приватного доцента мусіла впасти, а мотив “політішен форлебен” тільки чемніше прикриває справжню причину.³⁸⁾

Др. Андрій Чайківський пише, що: “Підчас його (Франкового) побуту у мене ми багато переговарили, і я мав нагоду пізнати його велику щирю душу, його незломний твердий характер. **Я подивляв його. Скільки корисних пропозицій давали йому різні університети в Німеччині і Росії, та він усе відкинув, лишився у своїй батьківщині, хоч приходилося жити у таких злиднях, що ніколи “не мав шістки за-**

платити коминяреві"... Найбільше диво у цьому, що ті люди, котрих він був учителем і всюди їх протегував, найбільше до нього присікалися."¹⁹⁾

4. ПЕДАГОГІЧНІ ПИТАННЯ В ЙОГО ТВОРАХ

До письменства в цілому, а своїх творів зокрема Др. Іван Франко ставив великі вимоги: "Без наукової основи і методи література стане пустою забавкою інтелігенції (інтелекту), нікому ні до чого не потрібною, нічийому добру не служачою, а принагідною хіба для розривки багачам по обіді."⁴⁰)

Могутня Франкова індивідуальність веліла йому інакше ставитися до своїх завдань, до праці для добра рідного народу: "Яко син селянина, вигодований твердим мужицьким хлібом, я почуваю себе до обов'язку віддати працю свого життя тому простому народові. Вихований у твердій школі, я від малку 'засвої' собі дві заповіді. Перша то було власне **почуття того обов'язку**, а друга - то **потреба ненастанної праці**. Я бачив відмалечку, що нашому селянинові ніщо не приходитьсь без важкої праці; пізніше я пізнав, що й нам усім, яко **нації, ніщо не прийде задарма**, що нам ні від кого ніякої ласки не надіятися. **Тільки те, що здобудемо своєю працею, те буде справді наше надбання**; і тільки те, що з чужого культурного добра присвоїмо собі також власною працею, стане нашим добром. От тим-то я старався присвоювати нашому народові культурні

здобутки інших народів і знайомити інших з його життям.”⁴¹⁾

Нав'язуючи до отих культурних здобутків інших народів, котрі якраз Др. Іван Франко старався перещепити на український ґрунт, треба ствердити, що наш Великий Учитель на-самперед сам основно ті речі студював, аналізував, засвоював і вже тоді передавав іншим — А варте уваги те, що пам'ять мав надзвичайну. Богдан Лепкий наводить ось який приклад: “Одного разу Професор Грушевський питає: . . . не знаю, де воно сказане, чи написане, (і цитує якесь речення у нашій старій мові). Може ви мені пригадаєте. Франко надумується хвилину, морщить чоло. — Питаєте де? А . . . — і каже, де це речення написано.”⁴²⁾

Оте фанатичне поглиблювання знання та надмірна працьовитість нашого ученого може видатися дивною, бо, як знаємо, помимо блискучої показової лекції він не дістав університетської катедри.

До своєї літературної праці ставиться Франко так серйозно ще й тому, щоб дати кращі взірці як: “. . . педантичні безглузді лекції професорів, про тяжке переживання мертвої книжкової вченості, про рабське додержування друкованих зразків і словесних формул.”⁴³⁾ “Психологія, філософія і педагогіка — каже він — далі була в руках проф. Євсевія Черкавського, українця родом, польського шовініста

з замилування і політика з професії. Як депутатові, лишалось йому мало часу для університету, а буваючи там, мав звичку читати страшним гробовим голосом із старих зошитів яке-небудь пuste верзіння, що не мало ні початку, ні кінця, — мабуть, це був курс, який він розтягав не на семестер, а на ціле п'ятиліття.⁴⁴). Цей мертвий крам, як каже Франко, мусліось проковтнути, якщо хтось бажав дістати цісарсько-королівську посаду. **Тоді студіювалося ради хліба, а не задля науки.** Таке було тоді гасло львівського університету. — А при тому нам не слід забувати, що в тих часах на цьому університеті не викладали ні філософії, ані психології, ні славістики, ні романистики... Розчарований Франко відчув огиду до таких викладів і почав шукати знання поза університетом, зачитуючися в західноєвропейську наукову і художню літературу.

Ота начитаність та глибока хіть знання по-пхнули д-ра Івана Франка на шлях наукової праці і він дав цілу низку поважних педагогічно-наукових творів для шкіл і для народу. В одному місці Франко писав: **“Мені закидували, що я розстрілюю свою діяльність, пере-скакую від одного заняття до іншого. Це було власне впливом мого бажання — бути чоловіком, не лишитися чужим у жаднім таким питанню, що складається на зміст людського життя. А пізнавши що-небудь, я бажав і всіх**

сил докладав довести й інших до того, щоб зацікавилися тим і розуміле це.”⁴⁵⁾

Не місце тут вичисляти всіх його науково-педагогічних праць, котрими користувалися й користуються цілі покоління, але треба згадати такі речі як: “Пам’ятки української мови й літератури” — подано повний цикл апокрифічної літератури; “Приповідки галицько-руського народу” — велике п’ятитомове видання; “Варлаам та Йоасаф” — студія про старохристиянський роман; “Історія легенди Святого Климентія в Корсуні”; Хмельниччина 1648-49 рр. в сучасних польських віршах” “Карпато-руське письменство” — опис двадцяти рукописів ХУІ-ХУІІІ ст.; “Історія панщини та її скасування в Галичині 1848 р.”; “Громадські шпихлірі”; “Теорія і розвиток історії літератури”; “Нарис історії українсько-руської літератури” та багато, багато інших, менших і більших праць...⁴⁶⁾

Уже хоч би вичислені праці вказують, що **Франко** — як сказав С. Єфремов — **був борцем за нове життя**. Очевидці і учасники на цілому циклі лекцій відчитаних др. Іваном Франком у 1904 р. на вакаційних наукових курсах, улаштованих у Льва-Городі Товариством Прихильників Української Літератури, Науки й Мистецтва спеціально підкреслюють глибіню його викладів і надзвичайну систематику.⁴⁷⁾ Історик Дмитро Дорошенко, згадуючи про ті

виклади каже: “За те вподобали ми всі Франка. Він викладав спокійним рівним голосом, без зовнішніх ефектів, і хоч викладав старе українське письменство, але виклади були такі цікаві, такі глибокі змістом, що ми слухали з найбільшою увагою, не пропускаючи ні одної лекції великого ученого.”⁴⁸⁾ Самі лекції не збереглися, але віднайдені конспекти — вповні підтверджують сказане.

Даючи свої науково-педагогічні праці суспільству, Франко з неменшою увагою слідкував за тим, що дають інші та як їх сприймає громадянство. У своїй праці “Молода Україна” він пише: “Згадую немалу вже видавничу діяльність Руського Педагогічного Товариства, виданий майже повний цикл учебників для гімназійальної науки і т. п.”⁴⁹⁾

— Щоправда, в іншому місці він відмічає: “Вчительство в гімназії чи навіть професорство на університеті вимагає далеко меншого знання і дає менше клопотів. Тут досить обхотити якусь одну спеціальність і спокійно та систематично мов міль вгризатися в неї; праця над просвітою народу вимагає цілого чоловіка з усіми його здібностями, вимагає найрізноманітнішого знання, а в додатку й відваги, резолютности, ініціативи і здоровля справді воляцького.”⁵⁰⁾

Іншими словами Франко - педагог стверджує, що: “...тільки така інтегральна все-

стороння праця зробить нас справді чимось, зробить нас живою одиницею серед народів. Бо ані фіра книжок самих цього не зробить, ані копиця брошур самих, ані пів копи послів самих, ані Академія Наук сама, ані тисячі шкіл з українською мовою викладовою самою, ані тисяча віч самих. Треба цього всього, але треба всього на всі боки, щоб ми справді росли органічно, то тоді тяжче буде ворожій силі спинити нас у тім рості.”⁵¹)

У польській газеті “Праца” з 1878 р. (Чч. 7, 9, 11 і 12) була поміщена Франкова стаття п. н. “Наука і її становище щодо працюючих кляс”. Тут автор дає короткий перелік різних знань і подає на них свої дефініції. З педагогічного боку оті дефініції і погляди Франка дуже цікаві. Наприклад в історії підкреслює він вагу економічно-політичних умовин та розвиток і ріст народу. Тут цікавий не тільки підхід Франка до тих справ, і те, що він зриває із заскорузлими поглядами австрійського відстаłego шкільництва і вводить нові погляди західньо-європейських течій. В іншому місці, цієї праці, заохочуючи інтелігенцію до праці для народу каже: “Ми ж і самі вийшли з тої самої школи і добре знаємо, скільки то важкої, довголітньої внутрішньої боротьби коштувало нам — вирватися з тої форми і переродитися духом до праці для народу.”⁵²)

На цьому місці пригадується нам цитата

одного Франкового критика: "Він (Франко) не є джерелом, лиш озером, яке хвилює чужими водами. Не так природа як вправа і наука його роблять тим, чим він є.⁵³⁾ Наводимо це не тому, щоб зменшити велич чи вартість праць письменника, але тому, щоб відмітити його критичне становище до релігійних справ, котре залишило відпечаток у його педагогічних працях. Він передавав нам те, що завчив від тогочасних поступових корифеїв науки, котрі були дуже в моді. В часах Франка було ще заскоро дати повну критичну оцінку праць таких як Сен-Сімон, Фур'є, Роберт Оуен, Базар, Луї Блан, Енгельс, Маркс, Бокль, Леббок, Тейлор, Манн, Спенсер та інші, і тому Франко, за посередництво свого першого вчителя проф. Михайла Драгоманова, мов та бджілка потонув у солодкому меду пахучо-одурманюючого цвіття нових знань та нових ідей.

В освітніх справах д-р Іван Франко ставив чіткі вимоги: 1) Щоб кожному вільно було вчитися і навчати, чого і як його воля. 2) Щоб навчання і виховання молодого покоління було ділом громадським — не забороняючи однак ж і родичам, коли вони до того охочі і спосібні — навчати самим своїх дітей. 3) Щоб школа розвивала всі, тілесні й духовні, спосібності учеників, щоб не виродила заніділих та слабосилих учених, неспосібних до ручної праці, але щоб виводила вчених, розумних і роз-

винених робітників. 4) Щоб релігії, яко речі опертої не на знанні, а на вірі, не вчено по школах...”⁵⁴) Оці Франкові постуляти це мали бути засади польського (стаття писана по-польськи) та українського робітництва Галицької Волости.

Перегода д-р Іван Франко визволився з-під політичного впливу проф. Михайла Драгоманова і при кінці 90-их років: “Відмежовується від революційного соціалізму й при розкладі радикальної партії не приєднується до українських марксистів, а займає праве крило — в національно-демократичній партії.”⁵⁵) — Зрештою, Франко ніколи не був прихильником наукового соціалізму, про що стверджують його різні виступи, наприклад, у рецензії на книжку Ю. Бачинського п. н. “Україна ірредента” каже: “За проводом Енгельса та Кавтського автор викладає “матеріялістичний світогляд”, в котрім знаходяться готові формули для вьяснення найскладніших історичних явищ: релігія — це витвір буржуазії, національність: це витвір буржуазії, національна держава: це витвір буржуазії і т. д., і т. д.”⁵⁶) І в дальшому висміює ці дикі погляди на справу.

В статті п. н. “Кілька слів о тім, як упорядкувати і провадити наші людські видавництва.” Франко писав: **“Видавництво наукове це головний двигун образования і освіти народу і для того воно головно займе нашу увагу.**

Укладати плян наукового популярного видавництва на взірець “розкладу наук” в наших школах, — на ніщо не придасться. В школах наших розкладені науки крайнє непедагогічно. Замість подавати дитині зразу, коли ще пам’ять у неї свіжа, ціпка і вразливість жива, якнайбільшу масу цікавих даних про природу і людей, з котрих би вона відтак з ростом мислення вмiла легко її сама виводити множество внесків, — в наших школах убивається пам’ять і розум дитини...”⁵⁷⁾ Після того письменник подає ради як треба виготовляти праці із зоології, ботаніки, мінералогії, метеорології, фізики, історії, соціології та інших дисциплін. Згадуючи про релігію, Франко каже: “А релігія? чи вона ж має бути виключена з системи позитивних наук? Ні, подавайте її...”⁵⁸⁾

Одного разу, на запит проф. Сергія Єфремова, чому в молодечих роках скритикував “Посланіє” Шевченка—Франко відповів: “Молоді ми тоді, вважаєте, були, зелені, **чужими все очима на речі дивилися.** — Драгоманів не любив “Посланія” — ну, то за ним вже і ми всі.”⁵⁹⁾ — Оцей доволі характеристичний приклад дасться примінити і в інших випадках. Франко був під впливом Драгоманова. Його овіяв гамсін модного тоді соціалізму і тому він робив багато речей, котрі мусів пізніше заперечувати. “Його трагедія — як каже д-р Дми-

тро Донцов — була трагедією людей того віку, які, виховані в ідеях мирної еволюції і матеріяльного поступу, побачили, що світ не рай, а праліс дикий, в яким самому треба мати ікли і пазурі, тверде серце і непохитну віру. Трагедія людей, які вірили в число, в кількість, а яким доба довела, що все залежить від якості. Яка вірила, що людський розум дасть щастя, а показалося, що і одиниця і нація без віри вмирають. Що про долю їх рішають не розум і поступ, а дух і віра.”⁶⁰)

5) НАСЛІДКИ ФРАНКОВОЇ ПРАЦІ

Що педагогічно-наукова праця д-ра Івана Франка була для української нації велитенською і неоціненною, стверджують такі факти: 1) Він був дійсним членом Наукового Товариства ім. Шевченка (керував філологічною секцією). 2) Харківський Університет іменував його почесним доктором. 3) Львівський Університет обрав професором літератури.

Леся Українка каже, що **Франко був універсалістом.**⁶¹⁾ Це вповні потверджується, якщо візьмемо під увагу, що Франко працював над поезією й художньою прозою, над публіцистикою й науковою творчістю, був педагогом, науковцем, журналістом, перекладачем і незрівняним письменником.

Франко - педагог виховував і вів до сонця золотого нашу дітвору і молодь. Хто з нас, із дітей наших чи внуків не читав отих Франкових чарівних казок і оповідань? Отож не дарма **Володимир Дорошенко назвав його БАТЬКОМ УКРАЇНСЬКОЇ ДИТЯЧОЇ ЛІТЕРАТУРИ.**⁶²⁾

Хто теж із нас, українських педагогів, не учився на його оповіданнях як от "Трицева шкільна наука", "До світла", "Отець гуморист", "Гірчичне зерно", "Будяки", "Борис

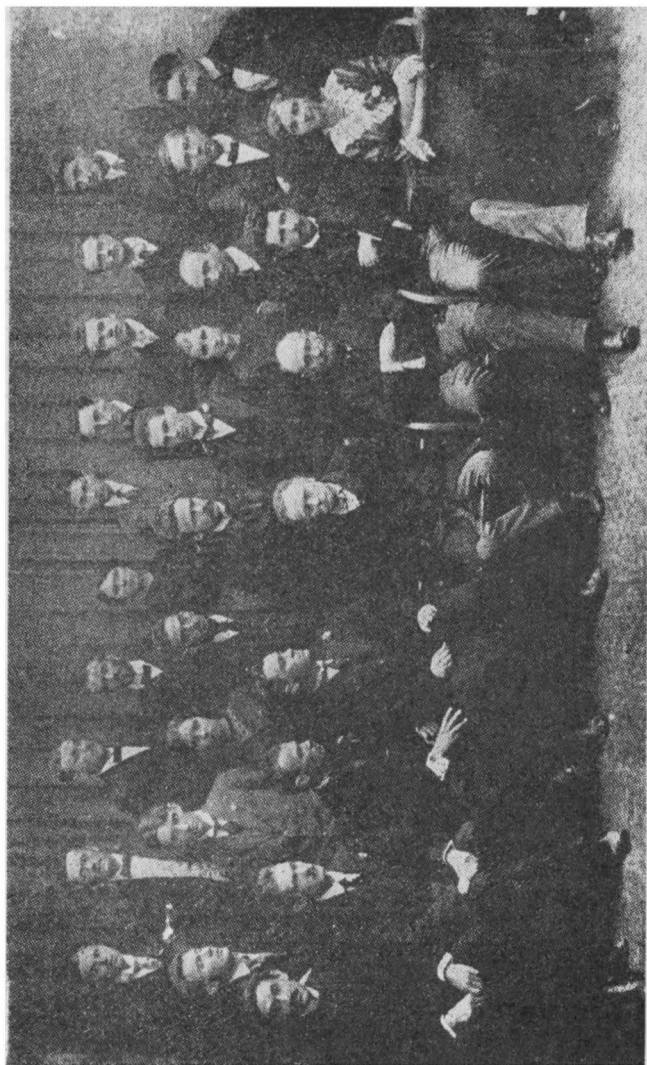
Граб”, “Оловець”, “Шен Шрайбен” та інших, як не слід поступати доброму педагогові?!...

Характеризуючи працю д-ра Івана Франка в роках 1898-1905-му, наш учений, Володимир Дорошенко писав: “Талан його тепер став могутній. Слово певне себе, дзвінке й сильне як криця, запальне як вогонь. Завсіди будши, від самого початку своєї діяльності, щирим всеукраїнцем, чоловіком, що не замикався в вузькій межі своєї тіснішої вітчизни, а **обхоплював своїм зором усю велику українську землю**, Франко тепер ще більше підноситься над місцеве льокальне й задумується над **судьбою всієї України, над її будучністю як цілістю.**”⁶³⁾

“Його літературна, педагогічна і громадська діяльність — як каже інший — роблять його найвизначнішим чоловіком. Він не писав, а просто сипав як з рога обильності свої твори, поставив нашу науку і літературу на небувалій досі світовій висоті.”⁶⁴⁾

Мало того. Олександр Дорошкевич не безпідставно твердить, що: **“І не тільки в історії українського народу, але й в історії всього людства мало знайдеться таких прикладів працьовитости, якою відзначався Іван Франко.”**⁶⁵⁾

Своєю велитенською творчістю Франко переступив межі Зеленої Бойківщини, котра його зродила, Галицької Волости, що його по мацу-

ишому приотила чи її усієї України. Його творчість стала загальнолюдською. Ім'я д-ра Івана Франка виписане золотими буквами на Парнасі світових титанів думки.

Так, Іван Франко був нашим учителем сорок літ. Він немов отой біблійний Мойсей провадив нас до обіцяної землі скалистою та безводною пустинею нашого народного життя. Він виховав нове покоління ідейних та дужих борців за краще майбутнє нації. І хоч від хвилини смерти нашого Великого Учителя минув ряд важких літ, а наші дні теж не веселі, українські педагоги разом з іншим громадянством свято вірять, що —

“...прийде час і ти огнистим видом
Україно — засяєш у народів вольнім колі,
Труснеш Кавказ, вперешся Бескидом,
Прокотиш Чорним Морем гомін волі,
І глянеш як хазяїн домовитий,
По своїй хаті і по своїм полі.”

Торонто, Жовтень, 1956 р.

УВАГА: “Педагогічна праця д-ра Івана Франка” — це доповідь, виголошена на Франківській Сесії НТШ в Торонті, дня 28. X. 1956 р.

ПОЯСНЕННЯ:

¹⁾ О. Барвінський — Історія Української Літератури. II. ч., Львів 1921, ст. 87.

²⁾ Проф. Д. Антонович — Українська культура, Регенсбург 1947, ст. 44.

³⁾ Хай живе самостійний український університет (А. Коцко), Львів 1910.

⁴⁾ Акад. М. Грушевський — Про українську мову і українську школу, Київ 1913, ст. 14.

⁵⁾ Д-р І. Франко — Молода Україна, Львів 1910, ст. 9.

⁶⁾ Там же, ст. 4.

⁷⁾ Там же, ст. 21.

⁸⁾ І. Франко — Нецо о стосунках польско-рускіх, Львів 1895.

⁹⁾ І. Франко — Критичні письма про галицьку інтелігенцію. Ж. "Молот", Львів 1878.

¹⁰⁾ Іван Франко — Нецо о стосунках польско-рускіх, Львів 1895.

¹¹⁾ І. Франко — Темне царство, Львів 1914, ст. 35.

¹²⁾ І. Франко — Лис Микита, Львів 1902, Пісня десята.

¹³⁾ І. Франко — Батьківщина і інші оповідання, Едмонтон 1919, ст. 18.

¹⁴⁾ Там же, ст. 41.

¹⁵⁾ І. Франко — Учитель. Комедія в трьох діях. Львів 1896, Дія третя, ява п'ята.

¹⁶⁾ І. Франко — Молода Україна, Львів 1910, ст. 98-99.

¹⁷⁾ І. Франко — Дрогобицька філантропія. Гумор. "Зеркало", Львів 1882, ч. 17.

¹⁸⁾ І. Франко — Чи вертатись нам назад до народу; (Відгук на статтю Наумовича Ж. "Світ", Львів 1881, ч. 6.

¹⁹⁾ І. Франко — Отець Гуморист, Твори, т. ІУ, Київ 1950, ст. 219.

²⁰⁾ Там же, ст. 223.

²¹⁾ І. Франко — Оповідання, Нью Йорк 1954, ст. 3-11.

22) І. Франко — Ідний, журнал "Зоря", Львів 1866, ч. 23. 11н

23) І. Франко — Оповідання, Нью Йорк, Грицева шкільна наука, ст. 22.

24) Спомини про Івана Франка, Львів 1927 — В. Білецький, ст. 12-13.

25) Там же, ст. 13.

26) Там же, д-р І. Куровець, ст. 21.

27) Там же, ст. 19.

28) Там же, ст. 25.

29) В. Настич — Поет сили духа і тіла, Ч. "Народна Воля", Скрантон, ч. 31, 16. УІІ, 1956.

30) Спомини про Івана Франка, Львів 1927, о. Ол. Болянський, ст. 70.

31) Там же, ст. 69.

32) Там же, д-р К. Студинський, ст. 90.

33) Там же, ст. 91.

34) Богдан Лепкий — Три портрети, Львів 1937, ст. 44.

35) А. Франко-Ключко — Д-р І. Франко і його родича, Ч. "Гомін України", ч. 38, 1956.

36) Автобіографія І. Франка, написана для Лексикону Гердера.

37,38) І. Франко — Дещо про себе самого, Ж. "Україна" 1926, кн. 6.

39) Спомини про І. Франка, Львів 1927, Д-р А. Чайківський, ст. 42.

40) І. Франко — Література, її завдання і найважливіші ціхи, ж. "Молот", Львів 1878, ст. 205-215.

41) Промова І. Франка на його ювілейному святі 1898 р., Ж. Літ. Наук. Вістник 1898 р., кн. XI.

42) Б. Лепкий — Три портрети, Львів 1937, ст. 71.

43) І. Франко — В поті чола (Збірка оповідань), Львів 1890. Передмова.

44) Там же.

45) Там же.

46) Докладніше про це гляди в М. Возняка — З життя і творчості І. Франка, Київ 1955, ст. 246-265.

47) Там же.

48) Д. Дорошенко — Мої спомини про давнє минуле (1901-1914), Виннипег 1949, ст. 57.

- ⁴⁹⁾ І. Франко — Молода Україна, Львів 1910, ст. 75
- ⁵⁰⁾ Там же, ст. 99-100.
- ⁵¹⁾ Там же, ст. 101.
- ⁵²⁾ І. Франко — Чи вертатись нам назад до народу? Ж. "Світло", ч. 6, 1881 р.
- ⁵³⁾ о. Д-р Гавриїл Костельник — Ломання душ, Львів 1923, ст. 48.
- ⁵⁴⁾ І. Франко — Чого хоче галицька робітнича громада? Ж. "Культура", Львів, Грудень 1924 р.
- ⁵⁵⁾ Ол. Дорошкевич — Підручник історії української літератури, Київ 1927, ст. 148.
- ⁵⁶⁾ Поміщено в журналі "Життя і Слово" т. ІУ, чн. 6, ст. 842.
- ⁵⁷⁾ В журналі "Світ", ч. 4 і 5 за 1882 р.
- ⁵⁸⁾ Там же.
- ⁵⁹⁾ В.У.А.Н., Літературний Збірник, ч. 1, 1928 р.
- ⁶⁰⁾ Д-р Д. Донцов — Туга за героїчним, Лондон 1953, ст. 90.
- ⁶¹⁾ В. Радзикович — Українська література 20-го століття, ст. 31.
- ⁶²⁾ Вол. Дорошенко — Хто був І. Франко? 1946, ст. 10. (Цикльостиль).
- ⁶³⁾ Вол. Дорошенко — Іван Франко, Львів 1926, ст. 14.
- ⁶⁴⁾ Д. Якимів — Іван Франко, Філядельфія 1918, ст. 34.
- ⁶⁵⁾ Ол. Дорошкевич — Іван Франко, Вінніпег 1928, ст. 11.

ЗМІСТ РОЗДІЛІВ:

- I. СТАН ШКІЛЬНИЦТВА
- II. ОБСЕРВАЦІЇ ТА СПОМИНИ ФРАНКА
- III. БОРОТЬБА ЗА КАТЕДРУ
- IV. ПЕДАГОГІЧНІ ПИТАННЯ В ЙОГО ТВОРАХ
- V. НАСЛІДКИ ЙОГО ПРАЦІ
- VI. ПОЯСНЕННЯ ДО ЗМІСТУ

СПИСОК СВІТЛИН

1. Габілітаційна лекція Франка на Львівському університеті.
2. Викладачі та студенти вищих курсів у Львові
3. Студенти і педагоги в поклоні Др. І. Франкові

